

own “I” and contemporarily reduction of “I” meaning of another man or maintenance of negative person’s relation to itself. It was offered a socially-psychological training with the purpose of optimization of adequate positive relation for the future specialists as a factor as a factor of shaping their professional consciousness.

Keywords: mechanisms of psychological defence, relation, consciousness, adaptation, socially-psychological training.

УДК: 159.938

Савченко Т.Л.

ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЯННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ ПРОФЕСІЙНОГО САМОЗДІЙСНЕННЯ ФАХІВЦЯ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Савченко Т. Л. Психологічне сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. У статті розглянуто основні аспекти можливості психологічного сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень. Визначено можливі шляхи здійснення психологічного сприяння.

Ключові слова: психологічне сприяння, професійне самоздійснення, професійна діяльність, мотивація професійної діяльності, самоефективність.

Савченко Т.Л. Психологическое содействие психофизиологическому обеспечению профессионального самоосуществления профессионала в условиях социально-экономических преобразований. В статье рассмотрены основные аспекты возможности психологического содействия психофизиологического обеспечения профессионального самоосуществления специалистов в условиях социально-экономических преобразований. Определены возможные пути осуществления психологического содействия.

Ключевые слова: психологическое содействие, профессиональное самоосуществление, профессиональная деятельность, мотивация профессиональной деятельности, самоэффективность.

Постановка проблеми. Період переходу від однієї системи соціально-економічних відносин до іншої завжди пов’язаний зі значними труднощами. Тим більш болючими стає він, коли все це відбувається на тлі важкої економічної кризи, радикальних реформ у всіх галузях суспільно-економічного життя і неоголошеного військового положення у країні.

Специфіка психологічних проблем сучасного періоду визначається необхідністю адаптації до існуючих умов існування та надбання нового соціально-економічного і професійного досвіду. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця під час соціально-економічних перетворень, на нашу думку, це перш за все – підтримка і допомога особистості у несприятливих соціально-професійних умовах. Ця підтримка передбачає формування в особистості резистентності до несприятливих зовнішніх умов і виховання активної позиції у проектуванні свого професійно-освітнього простору, самоформування і самоактуалізації.

Вихідні передумови. Професійне становлення охоплює тривалий період онтогенеза людини, котрий включає оптацію, професійну підготовку, профіда-

птацію первинну і вторинну професіоналізацію, і професійну майстерність. Психофізіологічне забезпечення професійного самоздійснення фахівця – це розвиток особистості у діяльності, котрий забезпечує продуктивне професійне зростання і безпосереднє самоздійснення фахівця. Визначення шляху становлення – право і обов'язок кожної особистості, але періодично кожна людина потребує допомоги і підтримки. В умовах соціально-економічних перетворень, така підтримка можлива за рахунок допомоги у несприятливих соціально-професійних умовах.

Ця підтримка може здійснюватись за рахунок допомоги людині у проектуванні свого професійно-освітнього простору, процесів самоформування і самоактуалізації. При цьому роль психолога виявляється у забезпеченні допомоги і підтримки щодо вибору траєкторії професійного розвитку.

І, безперечно, як зазначає Кокун О.М. [2], психофізіологічне забезпечення професійного становлення фахівця має ґрунтуватись на принципах науковості, послідовності та безперервності, оптимізації, системності, індивідуалізації, адекватності, спрямованості на максимально можливі професійні досягнення.

Вихідні передумови. У кожної людини складається індивідуальний сценарій професійного становлення. Для однієї людини професія визначає сенс буття, для іншої – це лише засіб для підтримки існування і задоволення особистих потреб. У той же час, несприятливі соціально-економічні умови, низький рівень соціальної захищеності й безробіття, загроза захворювань, які впливають на дієздатність – ускладнюють можливість професійного самоздійснення. З одного боку, відбувається болісний процес ламання стереотипів традиційних форм професіоналізації, котрі також набувають змін у сучасних умовах, з іншого – з'являються нові галузі і професії, котрі не мають коренів у професійній культурі нашого суспільства. Важливим виявляється і те, що образ професії як когнітивне і емоційне утворення значною мірою змінює систему загальних орієнтирів у громадській і індивідуальній свідомості людей. Як зазначала Мітина Л.М. [3], раніше ідеальний образ професіоналу був пов'язаний з образом конкретної людини, її професійною біографією, її визначеними професійними цінностями (іноді це був збірний образ, але він володів тією конкретністю, котра сприяла процесу ідентифікації). У сучасному суспільстві можна спостерігати як «ідеальний образ професіоналу» замінено на «ідеальний образ життя» (американський, європейський і т. ін.). Зміна ціннісних орієнтацій, розчарування в економічних і соціальних реформах обумовлює ставлення суспільства до освіти, набуття професії та до професійного самоздійснення, зокрема. Викривлення життєво-ціннісних уявлень, у тому числі про саму професію, призводить до зміщення орієнтирів у бік жаданого способу життя, де професія не є ціллю, а виявляється засобом досягнення цього образу життя.

Все це ускладнює можливість психологічного впливу на процес забезпечення професійного самоздійснення фахівця. Але, все ж таки, базуючись на методологічному принципі сорозвитку особистості, освіти і діяльності, розглянемо гіпотетичні шляхи психологічного сприяння професійному становленню особистості.

Теоретичні узагальнення. Першим вихідним положенням психологічного сприяння людині у професійному становленні, є концепція вільного вибору як умови розвитку, у основі якої, лежить особистісно-орієнтований підхід [4], за логікою котрого розвиток – це усвідомлений вибір і освоєння суб'єктом учбово-професійної і професійної діяльності, а також шляхів професійного становлення. Зрозуміло, що кожна ситуація вибору породжує множинність варіантів рішень, обумовлених соціально-економічними умовами. Сприяння психолога на цьому етапі може розглядатись як актуалізація особистісно-професійного потенціалу при формуванні орієнтаційного поля розвитку, відповідальність за прийняття рішення, котре визначає його професійне майбутнє. Важливим положенням даного підходу виступає пріоритет опори на внутрішній потенціал суб'єкта – його право самостійно здійснювати вибір і нести за нього відповідальність. Однак для здійснення права вільного вибору альтернатив професійного становлення, необхідно допомогти людині розібратися в сутності проблемної ситуації, розробити план рішення і зробити перші кроки.

Таким чином, психологічне сприяння – це технологія, яка базується на єдності чотирьох функцій [1]:

- діагностики сутності проблеми, що виникла;
- інформації про проблему і шляхи її вирішення;
- розробки плану вирішення проблеми;
- первісної допомоги на етапі реалізації плану вирішення.

Ціль психологічного сприяння – повноцінна реалізація особистісно-професійного потенціалу людини і задоволення потреб суб'єкта діяльності у розвитку і саморозвитку. Головне при цьому – допомогти людині реалізувати себе у соціально-професійному середовищі.

Основні концептуальні положення психологічного сприяння при професійному самоздійсненні особистості:

- наявність соціально-економічних умов для того, щоб особистість могла здійснити себе у професійному житті;
- необхідність соціально-психологічного забезпечення, допомога і підтримка з боку суспільства;
- визнання права особистості на самостійний вибір засобів реалізації своїх соціально-професійних функцій;
- прийняття особистістю на себе відповідальності за якість професійного становлення і реалізацію свого професійно-психологічного потенціалу;
- гармонізація внутрішнього психічного розвитку особистості і зовнішніх умов соціально-професійного життя.

Функції психологічного сприяння професійному самоздійсненню:

- інформаційно-аналітичний супровід окремих етапів професійного самоздійснення;
- проектування сценаріїв окремих етапів професійного самоздійснення;
- підтримка у подоланні труднощів при зміні соціально-професійного середовища.

Реалізація функцій психологічного сприяння професійному самоздійсненню особистості можливо при використанні особистісно орієнтованих технологій професійного розвитку:

- розвиваючої діагностики;
- тренінгів особистості, професійного розвитку і саморозвитку;
- моніторингу соціально-професійного розвитку;
- тренінгів самоуправління, саморегуляції емоційно-вольової сфери і самовиховання особистості.

Е.Ф. Зеєр у своїх роботах стверджує, що прогресивний професійний розвиток забезпечує адекватна або низька самооцінка, яка ініціює відчуття незадоволення собою навіть на фоні високих професійних досягнень. Внутрішня незадоволеність людини собою і своїми досягненнями виявляється більш ефективним фактором саморозвитку, ніж самозадоволення. Завдяки цьому на вершинах професіоналізму часто опиняються люди, менш задоволені собою, ніж задоволені собою.

Високий рівень професійного розвитку досягається і підтримується завдяки саморегуляції особистості, котра сприяє збереженню власної ініціативної позиції і індивідуального стилю діяльності у професійних умовах, що змінюються.

Досягнення вершин професіоналізму неможливо без само детермінації. Особистість вже не задовольняє просто пристосування до зовнішніх потреб, вона відчуває потребу виходити за межі себе, проявляти понаднормативну професійну активність.

Практичні аспекти. Аналізуючи результати наших попередніх досліджень професійного самоздійснення вчителів [5], можна сказати що основними характеристиками поняття самоздійснення є внутрішньо-професійна складова, котра складається з задоволення від самого процесу діяльності, та результату роботи, а також можливості найбільш повної самореалізації саме у цій діяльності. Однак, нами визначено, що більша частина педагогів вважають стимулюючими чинниками такі зовнішньо професійні фактори, як «грошовий заробіток», «прагнення просування по службі», «прагнення уникати критики і можливих покарань». У даному випадку це свідчить про переважний вплив на професійне самоздійснення ситуативних факторів і таких, що забезпечують життєдіяльність і комфортне існування. Інакше кажучи, педагоги у більшості своїй вмотивовані отриманням матеріальних благ і бажанням уникати критики з боку суспільства, а не безпосередньо внутрішнім прагненням реалізувати свій внутрішній потенціал, що у корні суперечить процесу самоздійснення. Тому що, в першу чергу, самоздійснення починається з визначення істинних цілей і цінностей життя і саморозвитку, котре відбувається і суб'єктивно сприймається особистістю як процес самовдосконалення. А результатом цього стає самореалізація вчителя не просто, як професіонала, а як індивідуальності в усій її багатогранності.

Одне з головних завдань психологічного сприяння професійному самоздійсненню у будь-який час, а тим більше у період соціально-економічних пе-

ретворень – не тільки надавати своєчасну допомогу і підтримку особистості, але й навчити її самостійно долати труднощі цього процесу, відповідально відноситись до свого становлення, допомогти особистості стати повноцінним суб'єктом свого професійного життя. Необхідність вирішення цього завдання обумовлена соціально-економічною нестабільністю, численними змінами у індивідуальному житті кожної людини, індивідуально-психологічними особливостями, а також випадковими обставинами й ірраціональними тенденціями життєдіяльності.

Отже, психологічне сприяння передбачає:

- створення орієнтаційного поля професійного розвитку особистості;
- зміцнення професійного «Я»;
- підтримка адекватної самооцінки;
- оперативну підтримку і саморегуляцію життєдіяльності;
- освоєння технологій професійного самозбереження.

Результатом психологічного сприяння професійного самоздійснення є:

- професійний розвиток;
- реалізація особистісно-професійного потенціалу особистості;
- забезпечення професійного самозбереження;
- задоволення від праці;
- підвищення ефективності професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Зеер Э.Ф. Психологическое содействие профессиональному становлению личности / Э.Ф. Зеер // Психология профессионального развития: учеб. пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: «Академия», 2009. – С. 92-118.
2. Кокун О.М. Концептуальні засади психофізіологічного забезпечення становлення фахівців професій типу “людина-людина” / О.М. Кокун // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 13. – К.: “ДП Інформ.-аналіт. агентство”, 2013. – С. 109-119.
3. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях. / Л.М. Митина // http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1997/974/974028.htm
4. Пономарева Н.В. Личностно-ориентированный поход в обучении. / Н.В. Пономарева // <http://ext.spb.ru/2011-03-29-09-03-14/117-music/3431-2013-09-15-05-37-26>.
5. Савченко Т.Л. Психофізіологічні особливості професійного самоздійснення вчителів-предметників. / Т.Л. Савченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериме-

нтальна психологія. – Випуск 15. – К.: “ДП Інформ.-аналіт. агентство”, 2015. – С. 251-257.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Zeer Э.Ф. Psikhologicheskoe sodeistviye professyonalnomu stanovleniyu lychnosty / Э.Ф. Zeer // Psikhologhiya professyonalnoho razvytyia: ucheb. posobyе dlia studentov vysshykh uchebnykh zavedenyi. - M.: «Akademyia», 2009. – S. 92-118.
2. Kokun O.M. Kontseptual'ni zasady psikhofiziologichnoho zabezpechennya stanovlennya fakhivtsiv profesiy typu “lyudyna-lyudyna”. / Kokun O.M. // Aktual'ni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psikhologii imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. Tom V: Psikhofiziologhiya. Psikhologhiya pratsi. Eksperymental'na psikhologhiya. – Vypusk 13. – K.: “DP Inform.-analit. ahent-stvo”, 2013. – S. 109-119/
3. Mytyna L.M. Lychnostnoe y professyonalnoe razvytye cheloveka v novykh sotsyalno ekonomicheskyykh usloviyakh. / L. M. Mytyna // http://www.voppsy.ru/journals_all/issues/1997/974/974028.htm
4. Ponomareva N.V. Lychnostno-oryentirovannyyi pokhod v obuchenyy. / N.V. Ponomareva // <http://ext.spb.ru/2011-03-29-09-03-14/117-music/3431-2013-09-15-05-37-26>.
5. Savchenko T.L. Psikhofiziologichni osoblyvosti profesiinoho samozdiisnennia vchyteliv-predmetnykiv. / T.L. Savchenko // Aktualni problemy psikhologii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psikhologii imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy. Tom V: Psikhofiziologhiya. Psikhologhiya pratsi. Eksperymentalna psikhologhiya. – Vypusk 15. – K.: “DP Inform.-analit. ahentstvo”, 2015. – S. 251-257.

Savchenko T.L. Psychological assistance psychophysiological provision of professional self-realization in a professional context of social and economic transformation. The article deals with the basic aspects of possible psychological promote psycho-physiological support of professional self-realization of professionals in terms of socio-economic transformation. Identified the possible ways of implementation of psychological assistance.

Keywords: psychological assistance, professional self-realization, professional activity, professional activity motivation, self-efficacy.

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2016. – Том. V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. – Випуск 16. – 196 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Чепелева**.

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г.О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смутьсон М.Л.**, дійсний НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Максимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст.н.с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст.н.с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Кружева Т.В.** (відповідальний редактор тому), канд. психол. наук, доцент; **Клименко В.В.** доктор психол. наук, професор; **Корніяка О.М.** доктор психол. наук, ст.н.с.; **Малхазов О.Р.** доктор психол. наук, професор; **Завадська Т.В.** канд. біол. наук, ст.н.с.; **Савченко Т.Л.** мол.н.с (відповідальний секретар тому).

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.
(протокол № 10 від 27.10.2016 р.)*

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011*

*Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук
(Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2016 р.)*

З М І С Т

<i>Болотнікова І.В.</i> Акмеологічні основи особистісного самоздійснення...	3
<i>Гуменюк Г.В.</i> Феномен самоздійснення у вимірі акмеологічного розвитку професіоналу.....	12
<i>Дзвоник Г.П.</i> Роль емоційної стійкості в професійному самоздійсненні фахівця.....	24
<i>Дубчак Г. М.</i> Порівняльний аналіз навчального стресу у студентів вищих та середніх навчальних закладів.....	30
<i>Завадська Т.В.</i> Психологічні особливості складових професійного самоздійснення вихователів дошкільних закладів.	39
<i>Івашкевич Е.З.</i> Моделі соціальних репрезентацій в парадигмі дослідження соціального інтелекту педагога.....	49
<i>Каплуненко Я.Ю.</i> Особистісні чинники соціального інтелекту у фахівців соціономічного профілю.....	58
<i>Кокун О.М.</i> Чинники професійного самоздійснення особистості (статеві особливості).....	74
<i>Корніяка О.М.</i> Комунікативна компетентність як визначальний чинник професійного самоздійснення викладача вищої школи.....	82
<i>Кружєва Т.В.</i> Індивідуальні особливості мотиваційних компонентів в професійному самоздійсненні вчених-дослідників.....	93
<i>Лахтадир О.В.</i> Психологічна характеристика комунікативної компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту: факторний аналіз.....	100
<i>Литвинчук Л. М.</i> Основні підходи до вивчення проблеми наркотичної залежності	109
<i>Панасенко Н.М.</i> Вплив криз професійного розвитку на професійне самоздійснення вчителя.....	117
<i>Панасенко Н.М., Войтович М.В.</i> Психологічні особливості подолання особистістю життєвих криз.....	126
<i>Пилипенко Н.М.</i> Психологічні захисти та самоствавлення особистості.....	136
<i>Савченко Т.Л.</i> Психологічне сприяння психофізіологічному забезпеченню професійного самоздійснення фахівця в умовах соціально-економічних перетворень.....	144
<i>Сердюк Л.З., Шамич О.М.</i> Психологічні основи самореалізації особистості	150
<i>Удод М.О.</i> Концептуальні основи психологічного відбору працівників служби екстреної медичної допомоги та медицини катастроф	157
<i>Ходос О.С.</i> Стрес, тривога та агресія, як небажані складові адаптаційного процесу для військовослужбовців.....	167
<i>Шелестова О. В.</i> Особливості протікання розладів адаптації у різних вікових та соціальних групах.....	176
<i>Шульга В.В.</i> Взаємозв'язок рівня шкільної тривожності і адаптації школярів.....	184
Відомості про авторів.....	191

CONTENTS

<i>Bolotnikova I.V.</i> Acmeological basics of personal self-fulfilment.....	3
<i>Humenyuk H.V.</i> The “self-fulfilment” phenomenon in the terms of acmeology of professional development.....	12
<i>Dzvonyk G. P.</i> The place of emotional stability in professional self-realization of a specialist.....	24
<i>Dubchak H.M.</i> Comparative analysis of the educational stress of University and vocational schools students.....	30
<i>Zavadzka T.V.</i> Psychology features of professional self-realization constituent of preschool tutors.	39
<i>Ivashkevych E.Z.</i> Models of social representations in the paradigm of researches of social intellect of a teacher.....	49
<i>Kaplunenko Y.Y.</i> Personal factors of Social Intelligence development among specialists of socioeconomic profile.....	58
<i>Kokun O.M.</i> Factors of personal professional self-fulfillment (gender characteristics).	74
<i>Korniyaka O.M.</i> Communicative competence as a determining factor of university teacher’s professional self-fulfilment.....	82
<i>Krujeva T.V.</i> Індивідуальні особливості мотиваційних компонентів в професійному самоздійсненні вчених-дослідників.....	93
<i>Lakhtadyr O.V.</i> Psychological characteristics of communicative competence of future specialist in physical culture and sports: factor analysis.	100
<i>Litvinchuk L.M.</i> the Main approaches to the study of the problem of drug addiction	109
<i>Panasenko N.M.</i> The impact of crises of professional development for professional self-fulfilment teacher.....	117
<i>Panasenko N.M., Voytovich M.V.</i> Psychological characteristics of overcoming the life crises by the personality.....	126
<i>Pylypenko N.M.</i> Psychological protection and self attitude to personality.....	136
<i>Savchenko T.L.</i> Psychological assistance psychophysiological provision of professional self-realization in a professional context of social and economic transformation.....	144
<i>Serdiuk L.Z., Shamykh O.M.</i> Psychological foundations of personal self-realization.....	150
<i>Udod M.O.</i> Conceptual bases of occupational selection of first medical aid and medicine of catastrophes service workers.....	157
<i>Hodos A.S.</i> Stress, anxiety and aggression as unwanted components of the adaptation process for military personnel.....	167
<i>Shelestova O.V.</i> Features of flowing of adaptation's disorders are in the different age-related and social groups.....	176
<i>Shulga V.V.</i> The relationship level of school anxiety and adapt student-ing.....	184
About Authors	191